

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuurialan yksikkö

Koulutusohjelma: Konservoinnin koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Rakennuskonservoinnin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Suvi Ellen Pajunen

Työn nimi: Pentin tilan uloslämpenevän saunan muuttaminen savusaunaksi – Tarkastelua Venetsian julistuksen 1964 pohjalta

Ohjaaja: Janne Jokelainen

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 30

Liitteiden lukumäärä: -

Opinnäytetyössä on tarkasteltu kuinka menetellä rakennuskonservoinnin etiikan näkökulmasta kohteen kanssa, josta ei tiedetä paljoakaan ja jonka käyttöön saattaminen vaatisi melko suuria toimenpiteitä. Omia ratkaisuja tukemassa ei ole tarkkaa historiatietoa kohteesta ja kohteella ei ole vallitsevaa suojelumääräystä määrittelemässä sallittuja toimenpiteitä.

Työssä on päädytty pohtimaan suunnitelman tasolla uloslämpenevän saunan muuttamista savusaunaksi, sen vauriot mukaan lukien, alan kirjallisuuden sekä Venetsian julistuksen 1964 pohjalta. Työssä kerrotaan kohteen suhteesta sen ympäristöön sekä historiatietoja, jotka lähinnä käsittelevät henkilöhistoriaa. Alan kirjallisuudesta saatujen tietojen mukaan on myös kartoitettu tyypillistä savusaunatyyppejä, johon kyseinen kohde mahdollisesti kuuluisi. Näiden tietojen mukaan on perusteltu tehtyjä ratkaisuja saunan muuttamisessa käyttökuntoiseksi savusaunaksi.

Aineistosta saadut tiedot herättävät keskustelun siitä, minkä rakennuksen voidaan sanoa olevan historiallisesti merkittävä sekä siitä, onko parempi että rakennus saadaan käyttökuntoon sitä muuttaen vai annetaanko sen hiljalleen tuhoutua. Tärkeimpänä huomiona voidaan todeta, että tehdäänkö kohteelle minkälaisia toimenpiteitä tahansa, tulee ne aina dokumentoida huolellisesti tuleville sukupolville.

Avainsanat: Savusauna, rakennuskonservoinnin etiikka ja Venetsian julistus.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Culture and Design
Degree programme: Degree Programme in Conservation
Specialisation: Building Conservation

Author/s: Suvi Ellen Pajunen

Title of thesis: Reconstructing of the Pentin Tila Sauna with a Chimney into a Smoke Sauna –Based on the Venice Charter 1964

Supervisor(s): Janne Jokelainen

Year: 2010 Number of pages: 30 Number of appendices: -

The main issue of the thesis is how to proceed, from the building conservation ethics' point of view, with such a building of which there is only little information and when possible changes are essential but can also change the building as it is now.

The thesis discusses theoretically the reconstruction of a sauna with a collapsed chimney into a working smoke sauna. The possible change is based on the information of the sauna itself, on sauna literature and on the Venice Charter 1964, International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites.

The information found from different sources brought up important questions. Has one building more historic significance than the other and is it better that the building can be used even though it means changing it, or is it just better to let it be until it decays? Most important fact, however, remains: whatever procedures the building faces those procedures should be accurately documented for future generations.

Keywords: Smoke sauna, building conservation ethics and Venice Charter.

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	5
1 JOHDANTO	6
2 PENTIN TILA	7
2.1 Yleisesti Pentin tilasta	7
2.2 Pentin tilan historiaa.....	8
2.3 Pentin tilan henkilöhistoriaa	8
3 SAVUSAUNAN HISTORIAA	10
3.1 Savusaunan historiaa yleisesti.....	10
3.2 Erilaisia savusaunatyyppejä Suomessa.....	11
3.3 Pentin tilan saunan historiaa	13
4 PENTIN TILAN SAUNA	15
4.1 Saunan vauriokartoitusta	15
4.2 Saunan korjaussuunnitelma.....	17
4.2.1 Seinärakenteet.....	17
4.2.2 Katto	19
4.2.3 Lattia	20
4.2.4 Savusaunan kiuas.....	21
4.2.5 Paloturvallisuus.....	23
4.2.6 Saunan sisustus.....	24
5 VENETSIAN JULISTUS 1964	26
5.1 Monumenttien suojelusta, miten määritellään monumentti?	26
5.2 Monumentin säilymisestä.....	27
5.3 Monumentin dokumentoinnista	27
5.4 Pentin tilan saunan muuttaminen Venetsian julistuksen 1964 pohjalta	28
LÄHTEET.....	30

Kuvio- ja taulukkuuettelo

- KUVA 1. Pentin tilan saunan lauteiden juurikkaorsi. Suvi Pajunen. 12
- KUVA 2. Pentin tilan saunan sijainti osoitettu valkoisella nuolella. Maanmittauslaitos 2005/ Kansalaisen Karttapaikka..... 14
- KUVA 3. Näkymä löylytilasta pesutilaan, vasemmalla romahtanut piippu ja sen voimasta työntynyt seinärakenne. Suvi Pajunen..... 16
- KUVA 4. Seinän oikaisu kiilaamalla apurakenteita käyttäen. Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 15. 18
- KUVA 5. Ylinnä rauniokiuas, keskellä muurattu kiuas puukehyksellä ja alinna umpinaiseksi muurattu kiuas. Vuolle-Apiala, Savusauna 2005, 40..... 22

1 JOHDANTO

Miten työskennellä rakennuskonservoinnin näkökulmasta sellaisen kohteen parissa joka on yksityisten omistama jolloin rakennuksen kunnostamiseen vaaditaan omistajien itsensä resursseja ja josta ei ole tarkkoja historiatietoja juuri ollenkaan, vaan vain asukashistoriaa sekä oletuksia, joita kirjallisuudesta saadut tiedot tukevat?

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan kohteen, eli Hämeenkyrön Pentinmaalla sijaitsevan Pentin tilan saunarakennusta. Luvuissa käsitellään myös koko tilan historiaa, savusaunan historiaa, saunan kuntoa ja tehdään suunnitelma saunan mahdolliseksi muuttamiseksi uloslämpenevästä saunasta käyttökelpoiseksi savusaunaksi. Suunnitelman teossa hyödynnetään kirjallisuuden tarjoamia historiatietoja savusaunoista ja niiden rakenteista sekä käydään läpi saunan eri rakenneosia. Lopullisia pohdintoja tukemaan on otettu mukaan Venetsian julistus vuodelta 1964, joka määrittelee periaatteet historiallisten monumenttien suojelusta sekä niiden konservoinnista ja restauroinnista.

2 PENTIN TILA

2.1 Yleisesti Pentin tilasta

Seuraavat Pentin tilaa ja tilan historiaa käsittelevät tiedot perustuvat tilan nykyisen asukkaan Kati Lahtisen (2010) antamiin tietoihin. Hämeenkyrön Pentinmaalla sijaitseva Ylipentin tila ehti olla tyhjillään vuodesta 1953 vuoteen 2008, lukuun ottamatta 1960-luvulla muutamia kesävuokralaisia ja yösiä vailla olleita työmiehiä. Syksyllä 2006 rakennuskanta erotettiin omaksi määräalakseksi ja myytiin pienen maa-alan mukana. Suullisten tietojen mukaan Ylipentin tilaan on aikanaan kuulunut jopa 200 - 300 hehtaaria maata. Tilan rakennuskanta on runsas ja hyvin säilynyt, kaikkiaan tilalla on nykyisellään kymmenkunta rakennusta. Joukossa on yleensä harvemmin säilyneitä rakennuksia, kuten sauna, riihi ja paja. Sauna on saattanut olla alkujaan sisätilojensa perusteella mallasparvella varustettu savusauna. Tilan vanhin rakennus on päärakennusta vastapäätä oleva luhtiaitta, josta kerrotaan löytyvän vuosiluku 1700-luvun lopulta. Tilan nuorin rakennus sitä vastoin on sementtitiilinen navetta, joka on valmistunut 1928 ja oli valmistuessaan aikaansa nähden hyvin moderni. Tilalla ei kuuleman mukaan ole vallitsevaa suoje- lumääräystä. (Lahtinen 2010.)

Uusien asukkaiden myötä tilan vanha nimi Pentin tila palautettiin takaisin tilan nimeksi, sillä se esiintyy vanhoissa kartoissakin ja kantatilaan jäi tilan vanha nimi Ylipentti. Pentin tila on siis ollut vuodesta 2008 Timo Loisan ja Kati Lahtisen perheen koti, jota he kunnostavat vanhaa ja alkuperäistä säilyttäen. Tilan pitkään historiaan on kuulunut monta isäntää ja nimenvaihdoksiakin, mutta myös lähes 50 vuotta jatkunut autiotalokausi, jona aikana rakennuskannan kaikkiaan 11 rakennuksesta muutama oli lähes tuhoutunut. (Lahtinen 2010.)

2.2 Pentin tilan historiaa

Tilan historia ulottuu ainakin vuoteen 1791, jolloin tila oli yksi Pentinmaan muutamasta torpasta. Pentinmaa oli Lemmakkalan kylään kuuluva takamaa ja torppa oli kylän yhteinen aina vuoteen 1816 asti. Isonjaon aikaan Pentin tila itsenäistyi 1800-luvun alussa uudistilaksi ja sillä oli jopa oma Myllymäki-niminen torppansa (1812 - 64). Pentin tila oli aikanaan myös Turun akatemian hallussa niin, että perintöoikeudet saatiin lunastettua tilalle virallisesti vasta 1861. (Lahtinen 2010.)

2.3 Pentin tilan henkilöhistoriaa

Tilan vuonna 2006 myynyt Asko Sasi oli itse asunut tilalla noin 5-vuotiaaksi vuoteen 1953 saakka, ja tila oli hänen äitinsä Meri Sasin kotitila. Meri Sasin isä, Kalle Ylipentti, rakennutti tilan päärakennuksen 1900-luvun alussa. Vielä tilan isäntänä aloittaessaan Kallen sukunimi oli Pentti, mutta jossain vaiheessa hän muutti nimensä, sekä myös tilan nimen, Ylipentiksi. Tilan aikaisempia nimiä ovat olleet Ylipentin lisäksi Mettistö ja Mettinen. Kalle Ylipentti isännöi Ylipentin tilaa vaimonsa Huldan (o. s. Työläjärvi) kanssa vuodesta 1915 vuoteen 1953. Tilan mainitaan olleen Ylipentin suvulla vuodesta 1890. (Lahtinen 2010.) Tarkempaa tietoa tilan henkilöhistoriasta yritettiin löytää erilaisista arkistoista mutta tutkimus jäi vajaaksi, sillä syvällisempi tutkiminen olisi vaatinut enemmän taloudellisia resursseja.

Tilan pitkään asumattomuusjaksoon liittyy surullinen historia. Kalle ja Hulda Ylipentillä oli kaksi lasta, Meri ja Eero. Molemmat lapset olivat aikaansa nähden hyvin koulutettuja, Meri oli agronomi ja Eero metsänhoitaja sekä myös lentäjä. Eero-pojasta odotettiin tilan jatkajaa, mutta talvisotaan lähtenyt Eero Ylipentti katosi tiedustelulennolla vuonna 1941. Ylipentin perhe odotti sodassa kadonnutta poikaansa pitkään takaisin, niin että vasta 1960-luvun lopulla sisko Meri Sasi myöntyi veljensä kuolleeksi julistamiseen. Tätä ennen tila ehti jäädä asumattomaksi vanhan isännän, Kalle Ylipentin kuoltua vuonna 1953 ja Meri Sasin perheen muutettua pois tilalta. Ennen vuoden 2006 myyntiä tilan rakennuksista on kuitenkin pidetty huolta hyvin, ja esimerkiksi rakennusten vuotavia kattoja on uusittu. Meri Sasilla

on ollut naapurustossa myös luottohenkilöitä, jotka ovat huolehtineet muun muassa pihan raivaustöistä sekä ilkeiden estämisestä. (Lahtinen 2010.)

3 SAVUSAUNAN HISTORIAA

3.1 Savusaunan historiaa yleisesti

Suomalaisesta saunasta on osoitettu varhaisia tietoja 1400-luvun erilaisista asia-kirjoista, mutta tarkkoja historiallisia vaiheita ei ole selvillä. Vasta 1850-luvun jäl-keen saavutettiin kansatieteellisessä tutkimuksessa sellainen taso, että pystyttiin saamaan maamme saunakulttuurista selkeämpi kokonaiskuva. (Vuolle-Apiala 2005, 6.)

Suomalaisen savusaunan kehityksessä on voitu huomata kolme erilaista ajanvai-hetta. Ensimmäistä kutsutaan vanhakantaiseksi vaiheeksi, tähän kuuluvat sa-vusaunat jotka on rakennettu ennen 1900-luvun vaihdetta. Vanhakantainen vaihe sisältää ne ominaisuudet, jotka olivat selkeästi sidoksissa aikansa elämäntapaan taloustöineen. (Vuolle-Apiala 2005, 6.) On arvioitu, että vuonna 1900 jopa 95 % kaikista Suomen saunoista oli savusaunoja (Tommila 1996, 9).

Toista vaihetta kutsutaan muutoksen ajaksi. Se alkoi 1900-luvun vaihteen jälkeen ja jatkui useilla alueilla vielä 1950-luvun alkuun. Muutoksen ajan tyypillisiä piirteitä ovat erilaisten uusien teknisten ratkaisujen käyttö sekä saunassa tehtyjen talous-töiden väheneminen. Suurimpina muutoksina voidaan pitää esimerkiksi metalli-pönttöjen käyttöä kiukaana, betonilattioita ja muuratun padan käyttöä veden läm-mityksessä. (Vuolle-Apiala 2005, 6.) Vuonna 1938 tehdyssä tutkimuksessa todet-tiin saunojen lukumäärä noin puoleksi miljoonaksi, ja näistä noin 50 % oli sa-vusaunoja (Tommila 1996, 9).

Kolmas vaihe savusaunojen historiassa on käynnistynyt 1990-luvun puolella. Syy-nä on ollut vapaa-ajan lisääntyminen ja kesämökkikulttuurin arvostus. Halutaan rakentaa savusaunoja lähinnä niiden löylyn hyvän laadun vuoksi. Osa saunoista rakennetaan perinteisesti alusta lähtien tai vanhaa kunnostaen, osa tilataan teh-

taalta valmiina. (Vuolle-Apiala 2005, 6.) Suomessa lasketaan olevan kaikkiaan lähes 1,7 miljoonaa saunaa, ja vuoden 1993 tilastojen mukaan näistä 5 000 ovat käytössä olevia savusaunoja (Tommila 1996, 9).

Saunat ovat toimineet aikoinaan myös asumuksina, esimerkiksi tervanpolttajat ovat yöpyneet saunoissaan. Asumisen lisäksi saunoissa on aina saunottu, koska niihin rakennettiin kiuas ja lauteet. Nämä alkukantaiset saunat ovat olleet tyyppi-piirteiltään samankaltaisia. Alueellisia eroja saunatyypeissä alkoi muodostua vähitellen kun saunat saivat erilaisia taloudenpitoon liittyviä lisätehtäviä. Tärkeimpinä näistä olivat maltaitten teko, pellavien kuivaus ja käsittely sekä lihan palvaus. Läntisen ja itäisen Suomen eroja saunatyypeissä voi nähdä siinä, että lännessä pelto- viljelyn alueilla saunaa on käytetty useampaan tarkoitukseen kun taas idässä saunassa on lähinnä kylvetty. (Tommila 1996, 10.)

3.2 Erilaisia savusaunatyyppejä Suomessa

Tietyyntyyppisten saunojen lisäksi Suomessa on ollut eri syistä suuri joukko erilaisia muunnelmia. Syyksi tähän ovat olleet historiallinen ajankohta, vallitsevat taloudelliset olot, rakennusmateriaalien saanti sekä tekniset rakenneratkaisut.

Savusaunakirjassaan Risto Vuolle-Apiala listaa erilaisia saunatyyppejä, jotka ovat tyypillisimpiä tietyille alueille. Listattuja saunoja ovat hämäläis-satakuntalainen sauna, savolais-karjalainen sauna, Pohjois-Suomen sauna, Länsi-Pohjan sauna Ruotsissa, Ruijan kveenien sauna, Keski-Suomen sauna, Etelä-Pohjanmaan sauna, Lounais-Suomen sauna, Uudenmaan sauna, Värmlannin suomalaisten saunat, maasauna sekä maasaunan sukulainen turpassauna. Ulkopuolisesti tarkasteltuna monet eri alueiden saunat ovat toistensa näköiset mutta ne paikalliset erot huomaakin vasta saunan sisäpuolta tarkastellessa. Näitä ovat esimerkiksi lauteitten ja kiukaan sijoitus. (Vuolle-Apiala 2000, 2 - 3.)

Maantieteellisen sijaintinsa ja sisätilan piirteiden vuoksi Pentin tilan saunan voisi sanoa olevan Risto Vuolle-Apialan saunatyyppien mukaan hämäläis-

satakuntalainen mallasparvinen sauna. Tyypillisin piirre tälle saunatyypille on puun juurakosta tehty reenjalasta muistuttava juurikkaorsi (KUVA 1.) lauteiden jalkata-son kannattajana (Vuolle-Apiala 2000, 30).

KUVA 1. Pentin tilan saunan lauteiden juurikkaorsi.

Juurikkaorsi on osoittanut olevansa omaperäinen ja kekseliäs ratkaisu tähän tarkoitukseen, joten tällä tavalla rakennettuja saunoja voidaan pitää nykypäivänä harvinaisina ja rakennushistoriallisesti merkittävinä (Vuolle-Apiala 2005, 57). Myös muista yksityiskohdista voi tehdä johtopäätöksiä, mutta niitä ei välttämättä voida pitää ehdottomina totuuksina kuvaamaan kyseistä saunaa, kuten sitä että jäljellä olevat hämäläis-satakuntalaiset saunat ovat tällä hetkellä pärekattoisia (Vuolle-Apiala 2000, 34). Pentin tilan saunassakin on sementtitiilikatteen alla näkyvissä pärekate, sillä päre katteena on ollut huokea ja helppo asentaa saunan kaltaiseen käyttörakennukseen ja se toimii myös sementtitiilikatteen aluskatteena.

3.3 Pentin tilan saunan historiaa

Pentin tilan saunasta ei löytynyt arkistoista tietoa, eikä itse rakennuksestaan löydy vuosilukua. Kenties joitakin mainintoja olisi saattanut löytyä arkistoista, mutta tietojen etsimisestä olisi täytynyt maksaa. Käyttörakennusten suunnittelusta ja rakentamisesta ei usein löydy tarkkaa tietoa. Usein saunat rakennettiin oman talon väen voimin, ja suunnittelu tapahtui käyttötarkoitusten mukaan kenties naapuritilan saunaa jäljitellen. Tosin 1890-luvulla viranomaiset alkoivat ohjaamaan entistä enemmän rakentamista ja laativat myös ohjepiirustuksia saunoja varten. Tyypipiirustusten mukaan rakentaminen yleistyi 1930-luvulla ja oli laajasti käytössä jälleerakennuskaudella. (Tommila 1996, 12.)

Myös esimerkiksi saunan sijoitukselle pihapiirissä oli melko vakiintuneet käytännöt. Aikoinaan, kun tonttikoot olivat eri luokkaa kuin nyt, sijoitettiin sauna tyypillisesti 20 metrin etäisyydelle asuinrakennuksesta ja ovi suunnattiin taloa kohti. (Tommila 1996, 24 - 25.) Pentin tilan saunan etäisyys päärakennuksesta on noin 50 metriä (KUVA 2.).

KUVA 2. Pentin tilan saunan sijainti osoitettu valkoisella nuolella. (Maanmittauslaitos 2005.)

4 PENTIN TILAN SAUNA

4.1 Saunan vauriokartoitusta

Saunassa olevat vauriot ovat seurausta vuosien käyttämättömyydestä sekä ilkival-
lasta. Saunan suurimpana ongelmana on piipun romahtaminen sisään saunaan,
jolloin piipun massa on työntänyt yhden saunan seinistä ulospäin alaosaan.
Syystä miksi piippu on romahtanut sisään ei ole tietoa, liekö ollut kyse maan rou-
timisesta johtuvasta lattiarakenteiden liikkumisesta vai piipun tiilivaurioista. Tarkas-
teltaessa sauna lähemmin voi silti huomata muiden saunan seinien olevan suo-
rassa. Piipun romahtaminen on myös vaikuttanut saunan satulakattomuotoisen
katon kuntoon. Piipun puoleisella lappeella on veden aiheuttamia vaurioita, mutta
piipun jättämä aukko on peitetty suojamuovilla jolloin vaurioiden jatkuminen on
saatu laantumaan. Saunan katemateriaalina on luultavammin ollut aikoinaan päre,
ja päre on sittemmin toiminut aluskatteena, mikä on näkyvillä sisäpuolelta tarkas-
teltaessa. Tätä nykyä katteena on erittäin sammaloitunut sementtitiilikate. Myös
räystäslaudat ovat molemmin puolin kattoa mitä ilmeisimmin vesivaurioiden peh-
mentämät.

Sauna käsittää sisätiloiltaan löyly- sekä pesutilan. Piipun massa on työntänyt näi-
den kahden tilan väliseinän paikoiltaan, jolloin myöskään oviaukko ei ole enää en-
tisessä ryhdissään (KUVA 3.). Ovi ei ole tällä hetkellä paikoillaan oviaukossa.

KUVA 3. Näkymä löylytilasta pesutilaan, vasemmalla romahtanut piippu ja sen voimasta työntynyt seinärakenne.

Muuten saunan rakenteet tuntuvat päällisin puolin tarkasteltuina olevan kunnossa, mutta hiukan vajoamista tai maanpinnan nousua on huomattavissa saunan pohjoisella puolella. Sauna on perustettu luonnonkivilohkojen varaan. Piilutut eli suoraksi veistetyt hirsikerrat näyttävät ajan saatossa patinoituneilta mutta hyväkuntoisilta. Saunan nurkkasalvokset on koteloitu, myös päädyt ovat tasakerran jälkeen lautarakenteiset.

Kenties alkujaan saunassa on ollut maalattia, mutta joissain historian vaiheissa sekä pesu- että löylytilaan on valettu betonilattia, joka on pahasti vaurioitunut. Lattia koostuu nyt lähinnä vierä vieressä olevista irtolaatoista. Lattialla on kulkureiteillä laudoitus. Kiuas on mitä luultavimmin ollut muurattu kivistä tai tiilistä, tämän hetkessä tilassaan kiukaana on toiminut metallipönttö savupiipun kera.

Saunassa on kahden kuusiruutuisen ikkunan lisäksi eteläseinällä lauteiden luona yksi sulkijaluukulla varustettu räppänä savun poistamiseen. Luultavimmin ilkvallan takia ikkunoiden lasesta osa on rikki. Ovi on pienaovi taottuine saranoineen ja vetimineen. Savusaunakirjassa Risto Vuolle-Apiala kertoo eri tavoista lukita sauna. Kirjassa mainitaan yksinkertaisista riippulukkomenetelmistä (Vuolle-Apiala 2000, 21), mutta Pentin tilan saunassa on nähtävillä taidokas taottu lukkopesä saunan lukitsemiseksi.

4.2 Saunan korjaussuunnitelma

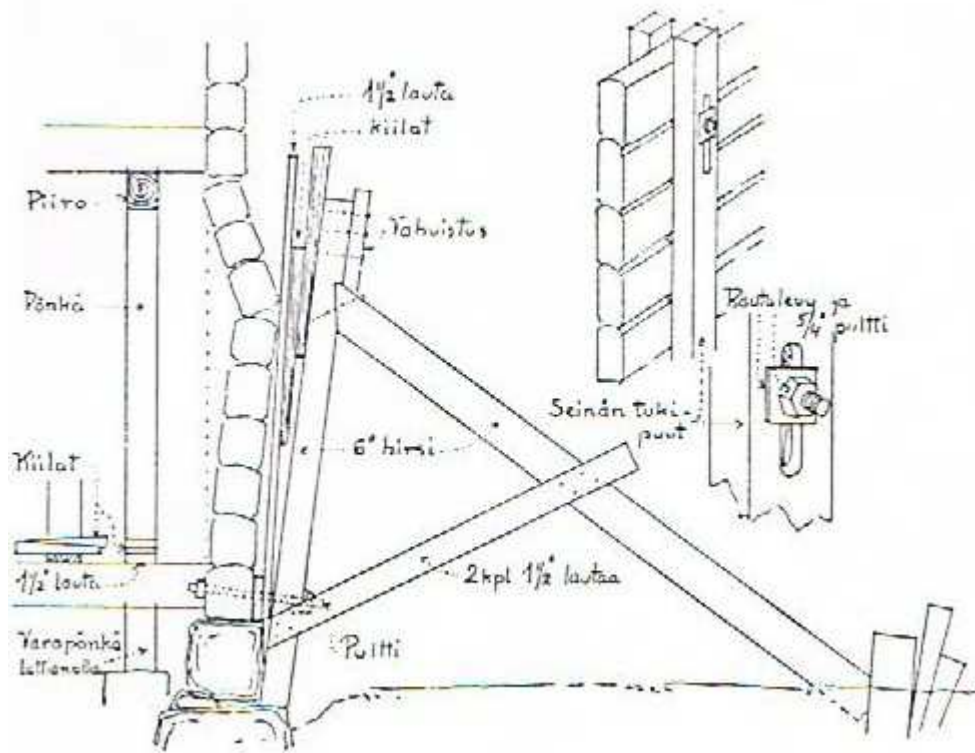
Pentin tilan saunan korjaussuunnitelman teossa on tähtäimenä saada sauna käyttökelpoiseksi suunnitelman tasolla, sillä mahdolliset korjaustoimenpiteet riippuvat tilan omistajista. Korjaussuunnitelmaa tehtäessä otetaan huomioon mitä historia-tietoa kirjallisuus tarjoaa savusaunoista ja niiden rakenteista. Mahdollisuuksien mukaan suunnitelmassa käytetään saunassa jo olemassa olevia elementtejä.

4.2.1 Seinärakenteet

Saunan ulostyöntynyt seinä vaatii oikaisua, mutta tarvetta rakenteen nostolle tulee tarkastella kohteen vaaituksen jälkeen: onko rakenne kuinka vajonnut vai onko ollenkaan? Saattaa olla että maanpinta on noussut, jolloin saunan pohjoiselta sivulta ovat perustuskivet maakerrosten peitossa. Maata siis tulee kaivaa, jotta saadaan myös pintavedet ohjattua pois päin rakennuksesta. Alimman hirsikerran kunto tulee myös tarkistaa vaikkapa puukkoa apuna käyttäen. Vaurioituneeseen puuhun puukko uppoaa melko helposti (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 6).

Jos alimpien hirsikertojen paikkaamiseen eli kengittämiseen ryhdytään, kannattaa muistaa että hirsirunko kestää hyvin vääntöliikkeitä mutta ennen kengittämistä tulee suorittaa saunan pahimman vaurion, ulostyöntyneen seinän oikaisu (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 7). Oikaisua varten tulee siivota pois saunan sisältä romahtaneen piipun tiilet ja routineen betonilattian laatat, nostaa pois paikoil-

taan ikkunanpuitteet sekä ovi, etteivät ne rikkoudu runkoa liikutellessa, sekä irrottaa ikkunoiden ja oven vuorilaudat. Pienet taipumat voidaan korjata kiristämällä seinä kahden följarin eli pulttaamalla liitettyjen tukipiirujen väliin, mutta kyseisen kohteen seinän oikaisu voitaisiin suorittaa apurakenteita käyttäen, joilla seinä kiillataan vähitellen suoraksi (KUVA 4.).

KUVA 4. Seinän oikaisu kiilaamalla apurakenteita käyttäen. (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 15.)

Seinä voidaan myös vetää suoraksi vahvan taljan ja tukevan hirren avulla, mutta kyseisen kohteen kohdalla tämä menetelmä ei välttämättä toimi, sillä löyly- ja pesutilan välisen seinän oikominen tulee tapahtua samanaikaisesti ulkoseinän oikomisen kanssa. Kiilausmenetelmää käyttäen oikominen saadaan tapahtumaan vähitellen sekä varovasti. (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 13 - 15.)

Kengittämiseen tulee käyttää paikkahirtenä mieluiten vanhaa hirttä. Tuore hirs kutistuu kuivuessaan voimakkaasti, säteen suunnassa noin 4 %, jolloin seinästä

tulee helposti hatara. Käytännössä kuivumisen suuruus on 2 %, sillä kosteusvaihtelu on puolet kokonaisvaihtelusta (Jokelainen 2010). Rakennusta nostetaan tasaisesti ainakin kolmesta pisteestä, siten ettei runkoon pääse syntymään pahoja vääntymiä. Kengittäminen voidaan myös suorittaa pulttaamalla seinään följarin tapainen pystyparru, jonka alta nosto tehdään. (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 4 - 12.)

Uuteen paikkahirteen tehdään nurkkasalvos vanhan liitoksen mukaisesti ja jos osa vanhasta hirrestä jätetään paikoilleen, on jatkos tehtävä vetoa kestävänä hammaslapaliitoksena, koska alimmat hirret sitovat koko runkoa. Jos tilkettä on aikaisemmin käytetty tulee sitä käyttää uudenkin hirren kanssa. Uuden hirren paikoilleen pysyminen voidaan varmistaa vielä ylemmän hirren läpi viistosti porattuihin reikiin lyödyillä puutapeilla. (Puurunen / Hirsitalon rungon korjaus 2000, 12.)

Seinän oikomisen ja mahdollisen kengittämisen yhteydessä tulee tarvittaessa suorittaa koko saunarakennuksen nosto perustuskivien kiilaamisella. Työ voidaan tehdä rakennuksen pisteittäisellä nostolla tai vipunostolla. (Mäkiö / Pientalon perustusten korjaus 2003, 11 - 12.) Mahdollisesti työn tieltä poistetut nurkkasalvosten koteloinnit tulee palauttaa kengittämisen jälkeen.

Kohteen rakenteiden suorituksen jälkeen tulee suorittaa huolellisesti ikkunoiden kunnon tarkistus ja huoltaa ikkunat tämän jälkeen. Jos ikkunoiden puuosissa on vaurioita tai lahoa, tulee ne vaihtaa terveellä puulla uusiin alkuperäistä imitoiden. Vanhat ehjät lasit tulee säilyttää ja hankkia uudet lasit puuttuvien tilalle lasitusta varten. Myös ikkunoiden kulmarautojen osalta tulee toimia samoin. Ovien kunto tulee myös tarkistaa ja mahdollisesti oikoa ovia sekä huoltaa niiden vääntyneet tai vaurioituneet osat.

4.2.2 Katto

Saunan sementtitiilikate vaatii perusteellista puhdistusta, sillä tiilen pinnalla olevat sammal ja jäkälä rapauttavat tiilen pintaa ja pitävät sitä kosteana. Tämä on

eritoten sementtitiilen ongelma, sillä sementtitiili on materiaalina huokoinen. Sammal kasvaa varsinkin vanhoilla sementtitiilikatteilla, joiden pinta on vuosien mittaan rapautunut. Rapautuminen alkaa usein talven lumien alle jääneistä lehtiroskista. Sammal voidaan poistaa harjaamalla tai esim. painepesuria käyttäen, mutta tämä on tehtävä muutaman vuoden välein. Jos sammal on vaurioittanut tiiltä jo niin perusteellisesti että se rikkoutuu herkästi tulee kyseiset tiilet vaihtaa. (Puurunen / Tiilikaton korjaus 2000, 3 - 4.)

Ennen puhdistetun tiilikatteen latomista tulee mahdollisesti liian ohuet ruoteet vaihtaa tukevampiin. Samoin aluskatteena toiminut päre tulee joko säilyttää tai uusida, jos se on huonokuntoinen. Romahtaneen piipun vuoksi katto vaatii korjaustoimenpiteitä. Lahonneet räystäslaudat tulee uusida vanhaa mallia noudattaen. Puhdistetun ja uusitun katteen hoidolle olisi hyväksi jos lähistöllä olevia puita harvennetaisiin, jolloin katolle jäävän lehtiroskan määrä vähentyisi ja katon puhdistaminen helpottuisi. (Puurunen / Tiilikaton korjaus 2000, 3 - 4.)

4.2.3 Lattia

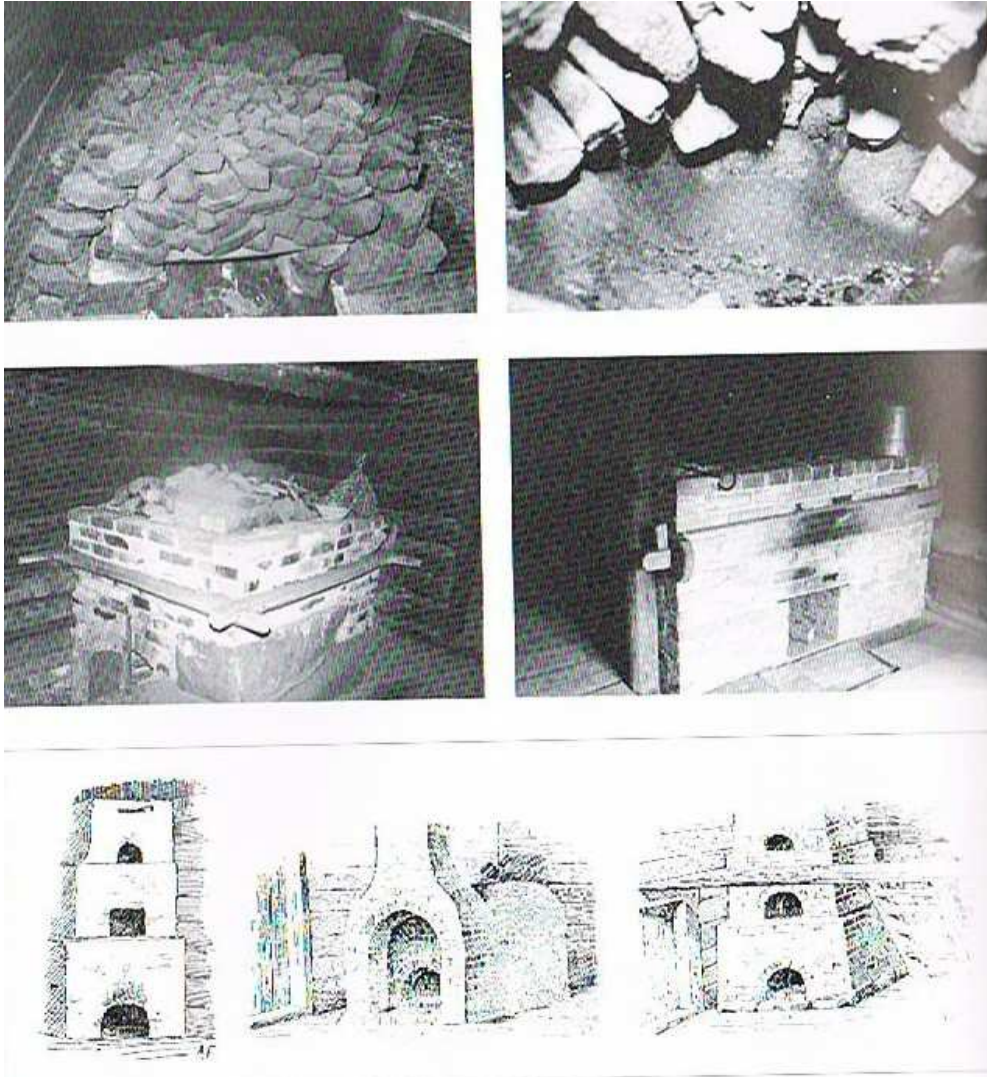
Tämänhetkisessä tilassaan saunan lattia ei ole säilytettävissä sen kunnon takia, sillä valettu betonilattia on kärsinyt pahasti maan routimisesta. Aiemmin maalattia oli usein käytössä ja vain kulkuväylillä saatettiin käyttää laudoitusta, sillä pesuvettä käytettiin vähän jolloin sen annettiin imeytyä suoraan maaperään (Vuolle-Apiala 2005, 33). Lattian uusimisessa tulee ottaa huomioon nykyiset määräykset jätevesien johtamisesta sekä se, tuleeko savusauna ympärivuotiseen käyttöön. Jo pelkästään jätevesien asianmukaiseen johtamiseen vaaditaan toimenpiteitä, joiden aikana voitaisiin harkita myös talvikäyttöön oton vaatimia toimia, joihin kuuluu esimerkiksi asianmukainen routaeristys.

4.2.4 Savusaunan kiuas

Savusaunan vanhin kiuasmuoto on rauniokiuas, joka tehtiin erilaisista irtokivistä latomalla. Sen alaosassa oli kiukaan tulipesä. Eri alueilla kyseisen kiuastyypin muoto vaihteli käytettävien kivien ja työtapojen mukaan (KUVA 5.). Tiilirakentamisen myötä muurattu kiuas yleistyi, ja kiukaiden ympäritys muurattiin kivipaasista tai punatiilistä. Kiuas oli päältä avoin. Tällaisten kiukaiden ongelmana on ollut kiukaan sivuja vasten aiheuttama paine. Kiukaita on tuettu rakentamalla kiukaan ympärille tukeva puukehys, joka on kiristetty paikalleen nurkkakiilojen avulla (KUVA 5.). (Vuolle-Apiala 2005, 40.)

Muuratun kiukaan ohella käyttöön tulivat umpinaiseksi muuratut kiukaat, joihin saatettiin jo varhain liittää savupiippu. Kiukaassa oli usein kolme luukua. Ylimpänä savuluukku, sitten löylyluukku ja alimpana lämmitysluukku (KUVA 5.). (Vuolle-Apiala 2005, 40.) Viranomaiset kehottivat varsinkin kaupungeissa rakentamaan kiukaat umpinaisiksi paloturvallisuuden takia: esimerkiksi Tampereella vuonna 1802 saattoi saada sakon holvaamattomasta kiukaasta (Vuolle-Apiala 2009, 178).

Viimeisimpänä kiuasmallina on keksitty yhdistelmäkiuas, jossa savu muodostetaan leppäpurusta erillisessä kuumennettavassa laatikossa ja kiuaskivet kuumennetaan sähköllä. Ratkaisuksi kiukaan lämmittämisen helpottamiseksi on kehitetty erilaisia huuvia, joilla voidaan säätää saunaan laskettavan savun määrää tai johtaa kaikki savu sen kautta ulos. (Vuolle-Apiala 2009, 186.) Kyseinen yhdistelmäkiuas ei olisi selkein kiuastyypin Pentin tilan saunaan.

KUVA 5. Ylinnä rauniokiuas, keskellä muurattu kiuas puukehyksellä ja alinna umpinaiseksi muurattu kiuas. (Vuolle-Apiala, 2005, 40.)

Todettaessa Pentin tilan sauna maantieteellisen sijaintinsa ja sisätilan piirteidensä mukaan tyyppi- ja piirteiltään hämäläis-satakuntalaiseksi saunaksi on kyseisellä saunatyypillä myös tyypillinen kiukaansa. Kiuasmuotona on tavattu muurattua kiuasta. Muurauksena voitaisiin tällöin käyttää myös romahtaneen piipun tiiliä ja laastina kalkki- tai savilaastia. (Vuolle-Apiala 2000, 33.) Sivuilta muurattu kiuas on myös luonnostaan sivusuunnassa paloturvallisempi kuin yksinomaan kivistä kasattu kiuas (Vuolle-Apiala 2000, 11). Kiukaan sijoittelu on melko vapaata, mutta parhain paikka sille olisi siinä, missä metallipönttökiuas on tälläkin hetkellä eli löylytilaan astuttaessa oven oikealla puolella. Peräseinän lauteet saivat näin

jäädä koskemattomiksi. Vuolle-Apialan tutkimuksissa on tullut selkeä ero kiukaiden suuaukon suuntaamisessa. Itä-osissa maata suu on osoittanut kohti ovea ja muualla Suomessa suuaukko on kohti peräseinää (Vuolle-Apiala 2009, 176). Jos kiukaan suuaukko suunnattaisiin ikkunaseinää kohden, saisi tulen syyttämiseen tarvittavaa valoa ikkunasta.

Savukiuas on hidas lämmittäjä, ja lämmitykseen kuuluu useita eri vaiheita. Puita poltetaan tulipesässä kaksi tuntia, jolloin kuuma savu kulkee kivien välistä lämmittäen kivikerrokset. Savu poistuu lämmityksen alkuvaiheissa saunan avonaisesta ovesta sekä myöhemmin räppänestä. Kun saunassa on saavutettu riittävä kuumuus, puita ei lisätä vaan hiilloksen annetaan ”siintyä” sekä saunalämmön tasaantua 1 - 3 tuntia räppänä ja ovi suljettuna. Tarvittaessa hiilet viedään ulos ja lopuksi heitetään nokilöylyt, jotta kivistä saadaan irtoamaan noki ja tuhka. Ennen saunomista lyödään nokilöylyt sekä tuuletetaan sauna vielä nopeasti ja siivotaan ylimääräinen noki pois. Lämpöä riittää saunomiseen ainakin 3 - 5 tuntia. (Tommila 1996, 107.)

4.2.5 Paloturvallisuus

Savusaunojen tulipalot ovat olleet syynä siihen, että niihin suhtaudutaan varauksella. On luonnollista, että palovaara savusaunassa on suurempi kuin savupiipullisessa saunassa, joten ennen toimenpiteisiin ryhtymistä tulisi keskustella paikallisen palopäällikön kanssa riittävästä palosuojauksista. (Vuolle-Apiala 2005, 29.)

Usein harkitsemattoman kova lämmittäminen on aiheuttanut yläpohjan kuumenemisen kytemispisteeseen (noin 200°C), ja väh itellen tuli on levinnyt myös seinien alueelle. Kytemisen näkee usein siintymisaikana savunmuodostuksena. Vuosien myötä rakenteiden syttymisherkyys vähenee, kun pihka-ainekset poistuvat puusta ja kunnollinen nokikerros muodostuu puun pinnalle. Kiukaan yläpuolelle tulisi jättää riittävä tila, ettei liiallista kuumenemistä tapahtuisi. Myös kiukaan seinän puoleisille sivuille tulisi ajatella palosuojausta, jollainen voisi olla

vaikkapa tiili- tai laattakivimuurausta tai 10 – 30 cm rako seinän ja kiukaan välille. (Vuolle-Apiala 2005, 29 - 30.) Yläpohjan paloturvallisuutta on parannettu aikoinaan tekemällä se ilmatiiviiksi, jolloin yläpohja on täytetty mullalla tai hiekalla (Vuolle-Apiala 2000, 11). Tälläkin hetkellä Pentin tilan saunassa on nähtävillä hiekkamultakerros yläpohjan päällä.

Savusaunan lämmitys on tehtävä huolella. Savusaunan lämmittäminen kestää tunteja, ja lämmittäjän tulisi turvallisuussyistä olla vahdissa savusaunan välittömässä läheisyydessä koko lämmityksen ajan. Savusauna voidaan myös varustaa keskikokoisella käsisammuttimella paloturvallisuuden lisäämiseksi. (Tommila 1996, 107.) Lisätietoja savusaunan paloturvallisuusriskeistä ja -ohjeista saa esimerkiksi Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön laatimasta Savusaunan paloturvallisuusoppaasta (Majamaa, 2007).

4.2.6 Saunan sisustus

Pohdittaessa saunan rakennetta ja sen sisäosia, kuten minkälainen kiuas olisi sopivin kyseiseen kohteeseen, tulee pohtia myös saunan sisustusta. Sisustamisella tarkoitetaan tässä mahdollisimman yksinkertaisia ratkaisuja, jotta pystytään mahdollisuuksien mukaan säilyttämään saunan autenttinen tunnelma. Sisustuksella saadaan myös aikaan turvallisuutta jota saunan kaltaisessa kohteessa tarvitaan.

Savusaunassa istuinalustat ovat tärkeitä, sillä lauteet ovat usein nokisia ja kuumia. Tähän tarkoitukseen sopivat vaikkapa vanerilevyt. Ne on helppo ripustaa kuivumaan saunomisen jälkeen. Vaikkakin savusauna nokeentuu helposti, on se myös muihin saunoihin verrattuna hygienisin sillä se desinfioituu lämmitettäessä (Välikangas 1995, 6). Kylpyastioihin puu on paras materiaali, sillä muut materiaalit kuumenevat liikaa saunan lämmittämisen aikana. Tärkeitä apuvälineitä saunaan ovat myös tulenkohennuskeppi sekä tuhkan ulosottoa helpottava metallikola. (Vuolle-Apiala 2005, 64.)

Peseytyminen saunassa onnistuu, jos saunasta on johdettu jätevedet oikeaoppisesti. Kun saunaan ei ole vedetty vesiä, voisi vedenlämmitykseen ajatella vanhoja menetelmiä, kuten veden lämmittämistä padassa kiukaan yläpuolella, metalliämpäreitä täynnä vettä lauteilla saunan lämmittämisen aikana tms. (Vuolle-Apiala 2005, 45.) Näidenkin menetelmien käytössä täytyy muistaa turvallisuus: kuumien täynnä vettä olevien metalliämpäreiden siirtely lauteilta alas voi johtaa vahinkoon.

Valaisuun Vuolle-Apiala kehottaa kirjassaan käyttämään lyhtyjä. Tällä tavoin voidaan saada saunaan tarvittavaa valaistusta ilman sähkövetoja (Vuolle-Apiala 2000, 90.) Tällä hetkellä Pentin tilan saunassa on seinällä vanhat lamput, joten jossain sen historian vaiheita saunassa on kylvetty myös sähkövalossa. Valoa saunaan saadaan myös ikkunoista, joista toinen on löylytilan puoleisella ja toinen pesutilan puoleisella seinällä.

5 VENETSIAN JULISTUS 1964

Venetsiassa vuonna 1964 kokoontunut toinen historiallisia monumentteja käsitellyt arkkitehtien ja teknisten asiantuntijoiden kansainvälinen kongressi istui päättämään historiallisten monumenttien suojelusta sekä restaurointia ohjaavista periaatteista. Ensimmäisen kerran Ateenan julistus vuodelta 1931 määritteli näitä periaatteita, mutta tuota julistusta haluttiin tarkastella uudelleen jolloin syntyi Venetsian julistus. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

5.1 Monumenttien suojelusta, miten määritellään monumentti?

Olenaisimpina asioina julistuksessa todetaan, että jokainen maa on vastuussa periaatteiden soveltamisessa oman kulttuurinsa ja perinteidensä puitteissa mutta myös että historiallisena monumenttina ei käsitetä ainoastaan huomattavia taiteellisia luomuksia vaan myös vaatimattomampia menneisyyden töitä. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

Historiallisten monumenttien suojelua helpottaa se, että niitä käytetään johonkin yhteiskunnallisesti hyödylliseen tarkoitukseen, jolloin myös niiden hoito on pysyvästi järjestetty. Tällainen käyttö on siis toivottavaa, mutta se ei saa muuttaa rakennuksen pohjakaavaa tai taiteellista yleisilmettä. Säilynyt perinteinen ympäristökokonaisuus on aina säästettävä eikä monumentin suhteita tai sävyä muuttavaa uudisrakentamista, purkamista tai muunnosta tule sallia; myöskään monumentin tai sen osan siirtämistä ei tule sallia, ellei monumentin säilyminen sitä vaadi tai ellei sitä oikeuta ensiarvoinen kansallinen tai kansainvälinen etu. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

5.2 Monumentin säilymisestä

Monumentin säilymisen edistämiseksi voidaan käyttää kaikkea sitä nykyaikaista konservointi- ja restaurointitekniikkaa, jonka käyttökelpoisuus on pystytty tieteellisesti ja kokemuksella toteamaan, jos perinteinen tekniikka ei osoittaudu riittäväksi. On myös kunnioitettava monumenttiin eri aikakausina tehtyjä perusteltuja lisäyksiä, sillä tyylin yhtenäisyys ei ole restauroinnin tavoite. Mikäli monumentti käsittää päälle rakennettuja lisäyksiä eri aikakausilta, on alla olevan pinnan paljastaminen oikeutettua vain poikkeusoloissa kuten jos poistettava osa on merkitykseltään vähäinen ja jos esiin otettava pinta on historialliselta, arkeologiselta tai esteettiseltä arvoltaan huomattava ja mikäli se on säilynyt hyvässä kunnossa. Yksin työtä tekevä henkilö ei voi arvioida kuinka tärkeitä eri tekijät ovat, eikä päättää mitä voi hävittää. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

Monumentin hävinneiden osien täydentämisen tulee liittyä harmonisesti kokonaisuuteen, mutta samalla täydennysten tulee erottua alkuperäisestä jolloin restauroinnilla ei vääristetä monumentin taiteellista tai historiallista kokonaisuutta. Lisäykset voidaan salliä siinä tapauksessa etteivät ne häiritse rakennuksen mielenkiintoisia osia, perinteistä miljööä, kokonaisuuden tasapainoa tai sen suhdetta ympäristöönsä. Kuitenkaan rekonstruoiminen, toisin sanoen kopion tekeminen, ei ole sallittua. Sen sijaan voidaan salliä anastyloosi, eli olemassa olevien mutta irronneiden osien liittäminen paikoilleen. Monumentin osien täydentämiseen käytettävä materiaali on voitava tunnistaa ja sen muoto palautettava mahdollisimman vähällä materiaalilla. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

5.3 Monumentin dokumentoinnista

Kaikessa säilyttämisen-, restaurointi- tai kaivaustoiminnassa tulee noudattaa aina täsmällistä dokumentointia. Dokumentoinnin tulee sisältää kaikki kunnostustyöhön sisältyneet vaiheet, joita havainnollistetaan piirroksin ja valokuvin. Kohteesta tehty

raportointi tulee tallettaa ja sen on oltava tutkijoiden saatavilla. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]).

5.4 Pentin tilan saunan muuttaminen Venetsian julistuksen 1964 pohjalta

Ajateltaessa Pentin tilan saunaa kokonaisuutena, sen historiaa ja sen suhdetta osana pihapiiriä on vaikea selkeästi sanoa mitä saunan kunnostamisessa tulisi tehdä. Kuinka suuriin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä on paljolti kiinni saunan omistajien tahdosta sekä siitä, kuinka paljon he ovat valmiita siihen investoimaan ja onko tontilla vallitsevaa suojelumääräystä, mikä osaltaan ohjaisi rakennusten säilyttämisessä. Kun on kyse yksityisten omistamista käyttörakennuksista, joilla ei ole vallitsevaa suojelumääräystä, kuinka määritellään konservoinnin etiikalla mikä rakennus tulisi säilyttää ja mikä ei, ja minkä asteisia toimenpiteitä millekin kohteelle tulisi tehdä? Jos katsotaan Venetsian julistusta, jonka mukaan historiallisena monumenttina ei käsitetä ainoastaan merkittäviä taiteellisia luomuksia mutta myös vaatimattomampia menneisyyden töitä (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]), voidaanko sanoa Pentin tilan saunan kuuluvan näihin vaatimattomampiin menneisyyden töihin?

Tämänhetkisessä tilassaan saunasta saattaa tulla ajan kanssa yhä vaarallisempi. Piipun siirrettyä seinää saattavat painumisen ja puun lahoamisen myötä koko rakennuksen linjat vähitellen muuttua niin, että sauna romahtaa. Saunan käyttökuntoon saattamisessa ei voida puhua palauttamisesta, sillä palauttaminen vaatisi selkeitä ja todenperäisiä dokumentteja siitä millainen sauna on aikoinaan ollut, ja kun näitä dokumentteja ei ole on vaikea sanoa millaiseksi sauna tulisi eksaktisti saattaa. Voidaan työskennellä ainoastaan oletuksien kanssa, kun ollaan muuttamassa uloslämpenevä sauna savusaunaksi, sillä vaikka saunan piipun muraishi paikalleen, ei siitäkään ole tarkkoja tietoja millainen se on alkuperäisesti ollut. Joten onko siltikin parempi kohteelle, että se tulee jollakin tavalla käyttökuntoon kuin että sen hiljalleen annetaan rappeutua tai että se kumotaan täysin nurin? Kohde on selkeästi osa Pentin tilan pihapiiriä, jolloin sen poistaminen muuttaisi radikaalisti pihapiirin ilmettä. Kuten Venetsian julistuksessa mainitaan

historiallisten monumenttien suojelua helpottaa se, että niitä käytetään johonkin yhteiskunnallisesti hyödylliseen tarkoitukseen jolloin myös niiden hoito on pysyvästi järjestetty (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]). Sauna ei luultavimmin koskaan tulisi yhteiskunnallisesti hyödylliseen tarkoitukseen, vaan ainoastaan yksityiseen. Mutta voidaanko silti sanoa että saunan käyttökuntoon saattaminen on hyödyllistä, varsinkin jos katsotaan Vuolle-Apialan sanoja saunoista, joissa on käytetty juurikkaortta lauteiden kannattajana: hänen mukaansa tällä tavalla rakennettuja saunoja voidaan pitää nykypäivänä harvinaisina ja rakennushistoriallisesti merkittävänä (Vuolle-Apiala 2005, 57).

Venetsian julistuksen mukaan monumentin säilymisen edistämiseksi voidaan käyttää kaikkea sitä nykyaikaista konservointi- ja restaurointiteknikkaa, mikä on todettu käyttökelpoiseksi. Lisäksi täydennysten tulee erottua alkuperäisestä, jolloin restauroinnilla ei vääristetä monumentin taiteellista tai historiallista kokonaisuutta. (Kansainvälinen julistus..., [viitattu 24.11.2010]). Saunaan tehtävät lisäykset voidaan siis sallia siinä tapauksessa etteivät ne häiritse rakennuksen mielenkiintoisia osia, perinteistä miljööä, kokonaisuuden tasapainoa tai sen suhdetta ympäristöönsä. Voitaisiin sanoa, että esimerkiksi kiukaan muuraaminen piipun tiilistä ei häiritse kokonaisuuden tasapainoa suuresti, sillä sauna ilman kiuasta ei enää voitaisi sanoa saunaksi. Mutta ryhdytäänkö sitten kiukaan kokonaan poistamiseen tai kunnostamiseen, tulee työvaiheista tehdä mahdollisimman tarkat dokumentit tuleville sukupolville, joista selkeästi selviää saunaan tehdyt muutokset.

LÄHTEET

- Jokelainen, J. 08.12.2010. Yliopettaja. SeAMK Kulttuuri/Rakennuskonservointi. Kommentteja kyselyyn. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Suvi Pajunen [Viitattu 08.12.2010].
- Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta: Venetsian julistus 1964. [Verkkajulkaisu]. 15.9.2010. Ympäristöministeriö. [viitattu 24.11.2010] Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=120899&lan=fi>
- Lahtinen, K. 12.07.2010. Konservaattori. Lunette rakennusperinnepalvelut. Kommentteja kyselyyn. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Suvi Pajunen [Viitattu 13.07.2010].
- Majamaa, Jarmo. 2007. Savusaunan paloturvallisuusopas: SPEK opastaa 19. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.
- Mäkiö, E. 2003. Korjauskortti nro 24, Pientalon perustusten korjaus. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.
- Puurunen, H. 2000. Korjauskortisto: Hirsitalon rungon korjaus. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.
- Puurunen, H. 2000. Korjauskortisto: Tiilikaton korjaus. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.
- Tommila, P. 1996. Sauna: Suomalaisen saunan rakentaminen. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vuolle-Apiala, R. 2000. Savusaunakirja. Kustantajat Sarmala Oy/Rakennusalan Kustantajat RAK Kirjakas Ky.
- Vuolle-Apiala, R. 2005. Savusauna. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vuolle-Apiala, R. 2009. Savusauna: Ennen ja nyt. Multikustannus Oy.
- Väläkangas, E. 1995. Jokamiehen savusauna: Tyyppi- ja rakentamis-, lämmitys- ja saunomisohjeet. Rakennusalan Kustantajat RAK

